

Oude beroepen in en rond Oud-Ade

Aflevering 12: De Melkrijder

Toen ik Henk Zandvliet (75) in Lisserbroek bezocht om over het schillenboerleven van zijn vader Jan te praten (die vervolgens geen echte schillenboer bleek te zijn geweest), begon het gesprek eerst over hem zelf. Een beproefde manier om een interview in te leiden, om 'het ijs te breken'. Henk vertelde dat hij 40 jaar melkrijder was geweest. Wat ik toen hoorde deed me besluiten om 'de melkrijder' in mijn collectie oude beroepen op te nemen.

Henk Zandvliet

Henk is de jongste zoon van genoemde Jan Zandvliet en Annie van Leeuwen. Het gezin van elf kinderen woonde op de Rip (Poeldijk), in de oude Grutterij (meer daarover in het vorige hoofdstuk over de schillenboer). Op zijn 15^e, na een jeugd van hard werken, ging Henk in de Haarlemmermeer bij een akkerbouwer werken waar hij 40 gulden in de week verdiende, waarvan er tien naar de huishoudpot van zijn moeder gingen. In de winter, als er weinig te doen was, zocht hij een baantje in de Amsterdamse haven of bij Boot Beton in Leimuiden. In 1964 kwam Henk (op zijn 19e) in dienst bij Biemond, een transportbedrijf op Kaageiland, en werd melkrijder. Hij verdiende maar liefst 160 gulden in de week, waarvan slechts die zelfde 10 guldens aan moeder afgedragen werden, want dat was de afspraak. Zijn rayon was vooral de Bollenstreek, maar hij kwam ook in Oud Ade en omstreken. Melkrijders moesten overal de weg weten en overal ingezet kunnen worden, als iemand ziek was bijvoorbeeld. In het begin leverde hij melk aan 'De Landbouw' in Leiden of in Noordwijkerhout. Het was een tijd dat er veel fusies plaatsvonden en De Landbouw fuseerde met Mencken in Wassenaar. Daarna reed hij voor Galak, later Nestlé, en loste de melkbussen in Koudekerk. In de laatste periode van de melkbussen-tijd bracht zijn collega de bussen naar de Melkunie in Gouda. Henk zat toen al op een tankwagen.

Eigenlijk had hij automonteur willen worden maar doorleren was er niet bij in huize Zandvliet. Henk is zijn hele leven, tot zijn 59e, melkrijder gebleven. De eerste 12 jaar was dat zwaar werk omdat hij zelf de 40 kilo zware bussen een- en tweehoog op de melkwagen moest zetten. Daar was een aparte techniek voor nodig die leek op de zwaai die de baggeraars op de Kaag gebruikten om hun 40 kilo bagger in de bok te deponeren. "De slinger van de klok," noemt hij die techniek. "Het was een slag," zegt Janus Olijerhoek. Teunis Bunt beschrijft die slag als volgt: "De melkbus met twee handen vastpakken, benen een beetje wijd, melkbus eerst tussen de benen door een eindje naar achteren zwaaien, zodat hij met een soort aanloopje naar voren en omhoog gezwaaid kon worden, op de vrachtwagen." (zie ook het filmpje). Vroeger, toen de melkbussen nog van ijzer waren, woog een bus met melk ruim 50 kilo, een bus alleen woog al 12 kilo. Dat was ook de tijd dat de melk nog met paardenwagen werd opgehaald.

De introductie van aluminium bussen was dus al een vooruitgang. Het plaatsen van 'bakken' was een andere verlichting van het werk. Met 'bakken' worden de verhogingen bedoeld die de melkfabriek her en der op centrale punten langs de weg plaatste. Dat scheelde ongeveer een meter tillen, maar voor de fabriek was het 't belangrijkste dat de bussen niet in de modder stonden en schoon bleven. Ik vermoed dat het woord 'bak' afgeleid is van de bak van de melkwagen. Van oude wagens werd de ijzeren bodem van de laadbak in drieën gezaagd en voorzien van poten om als 'bak' te dienen. In Rijpwetering stond een zo'n 'bak' aan het eind van het Zuideinde bij Rotteveel en een bij Waasdorp, de smid, waar Jan Zandvliet de bussen van de Poeldijk bij elkaar zette. Aan de Zijldijk bij de twee boerderijen van Piet en Bert van der Geest stond ook een bak. In Oud-Ade stonden er

minstens drie, een bij Leen van der Geest aan het Vennemeer (nu Vrouw Venne Hoeve), een bij Jan van der Poel aan het eind van de Zwarteweg en een bij Bert van der Meer op het dorp (zie foto). Bij deze laatste 'bak' brachten Bert van der Meer, Cor van der Poel, Theo van der Geest en Jan Vink hun melkbussen. Het is niet bekend wanneer precies de melkbusbakken verdwenen zijn maar op 23 januari 1971 waren ze er nog. Die dag stormde het en Cobie Olijerhoek – de Haas, die tegenover de laatstgenoemde bak woonde, schrok vroeg in de ochtend wakker van een enorm kabaal. Een melkbus was van de verhoging gewaaid. Ze weet de datum nog precies want de weeën van de bevalling van een van haar kinderen begonnen diezelfde dag.

Uiteindelijk zou de tankwagen de bakken met melkbussen overbodig maken maar vóór we dat nieuwe tijdperk betreden, eerst nog wat over die – nu antieke – bussen. Sommige boeren (aldus een andere informant) zetten een paar halfvolle bussen langs de weg, want hoe meer bussen er stonden, hoe meer indruk dat maakte. Je zou verwachten dat de melkrijder blij was met een minder zware bus, maar dat was niet het geval. Als bij het inzetten van de slinger plots bleek dat het een veel lichter gewicht was "ging je door je rug heen". Een bus die niet vol was moest altijd apart gezet worden, dan was de melkrijder gewaarschuwd. Als dat niet het geval was kon het gebeuren dat de melkrijder de bus leeg goot op straat en liet staan. De boer maakte die fout dan geen tweede keer. De drie melkrijders die ik sprak bevestigden dat die halfvolle bussen slecht voor je rug waren ("Alle melkrijders hebben rugklachten," zegt Piet Olijerhoek, die straks aan het woord komt), maar de melk weggooien dat deden ze niet. Wat ze wel deden was de melk overgieten in een andere bus, en heel soms werd zo'n valse bus daarna in de sloot gegooid of simpel achtergelaten. Dan moest de boer hem zelf maar schoonmaken. Als Piet van der Geest van de Zijldijk een bus had die niet vol was, verdeelde hij de melk gelijkmatig over alle bussen. Een andere melkrijder stopte een briefje tussen het deksel en de bus.

Het werk van de melkrijder werd een stuk lichter toen rond 1965-1970 melktanks en tankwagen op het toneel verschenen. Aanvankelijk kon de tankwagen 270 liter per minuut naar binnen pompen, en later was dat zelfs 1200 liter. Je kon dan rustig even weggaan om een koppie koffie te drinken maar dat mocht natuurlijk niet. Bij de eerste tankwagens moest je eerst een monster van de melk nemen dat meegenomen werd en naderhand gekeurd. Vervolgens werd de melk in de tankwagen gepompt. Als later bleek dat er iets niet in orde was met het monster, was de betreffende partij melk al in de grote massa verdwenen. Een probleem dus. Als alle melk was overgepompt, keek de melkrijder op de teller hoeveel liter het was en noteerde het getal op een soort kalender. Nu is alles computer-gestuurd en wordt de melk gekeurd vóór hij overgepompt wordt en wordt het resultaat ter plekke uitgelezen. Die geavanceerde techniek zorgt er ook voor dat de baas je in de gaten kan houden. Als ze in de fabriek zeven minuten lang geen activiteit zien van de tankwagen onderweg, kunnen ze zomaar bellen en vragen of er iets aan de hand is.

Kees Zandvliet

Kees Zandvliet (1934-2001) was een oudere broer van Henk. Hij begon zijn werkzame leven als rechterhand van zijn vader die gehandicapt was (zie het verhaal van de schillenboer). Tot zijn trouwen in 1957 met Dora van Haastrecht uit Nieuwe Wetering bleef hij zijn vader helpen. Maar daarna ging hij buitenshuis werken en een echt salaris verdienen. Hij werkte bij boeren in de Haarlemmermeer en bij het foeragebedrijf van Beelen op de Rip. Daar vervoerde hij per schuit onder meer veevoeder naar boeren die over de weg niet bereikbaar waren, zoals de Duivenvoordens in de Boerenbuurt (Aderpolder). Ook bij Gerrit van der Geest op de meelfabriek aan de Zijl heeft hij nog

gewerkt. Rond 1965 kwam hij bij Biemond in dienst en werd melkrijder, een jaar na zijn jongere broer.

In de zomer begon het ophalen van melkbussen 's morgens heel vroeg terwijl de tweede rit 's avonds rond 6 uur was. Het betekende dat er vaak een groot gat in de dag zat waarin de melkrijder vrij was. Hij kon dan andere klussen tussendoor doen om wat extra te verdienen. In de winter was er nog meer 'vrije tijd' als de melk alleen 's morgens werd opgehaald. De tijd die overbleef werd dan gevuld met nuttige werkzaamheden zoals het onderhoud van de wagens.

Kees is ongeveer 21 jaar melkrijder geweest, waarvan de meeste tijd op de wagen met melkbussen. Soms reed een van zijn kinderen of echtgenote Dora mee naar de fabriek, voor de gezelligheid. De zonen van Chris van der Geest van Het Klaverblad in de Sweilanderpolder hebben een duidelijke herinnering aan Kees Zandvliet. De jongens roeiden twee keer per dag de volle melkbussen naar de Blankenhoeve waar de melkrijder ze ophaalde. Peter 'Klaver' vertelt me dat dat vaak een race tegen de klok was, want de bussen moesten klaar staan als de melkrijder arriveerde. Tijd was toen ook geld. Als ze te laat waren stond Kees ongeduldig te wachten en liet duidelijk merken dat dat niet meer mocht gebeuren.

De laatste paar jaren bij Biemond zat Kees op een tankwagen, maar toen Biemond (die zelf ook reed) stopte op zijn 65^e en het bedrijf werd overgenomen door Fa Van der Bijl in Aarlanderveen, werd melkrijder Kees overbodig en verhuisde van de weg naar de melkfabriek in Rotterdam. In 1989 werd de fabriek gesloten en mocht het personeel boven de vijftig met de VUT. Kees was toen 55 en heeft dankzij die regeling nog twaalf jaar van zijn (niet zo) ouwe dag mogen genieten in zijn huis aan de schilderachtige Kleipoel. In 2001 stierf hij, pas 67 jaar oud.

Piet Olijerhoek

Voor Piet Olijerhoek (eigenlijk heet hij Theo), zoon van elektricien Cor Olijerhoek (1913-2006), begon de belangstelling voor het vak melkrijder al op vroege leeftijd. Als schooljongen probeerde hij mee te liften met de melkrijder naar de fabriek als de wagen door het dorp kwam. Op de fabriek kreeg hij dan een flesje melk te drinken, en hielp een beetje met de deksels op de juiste bus te doen als de melk gelost was en de bussen schoon gespoeld waren. Daarna reed hij weer mee terug naar Oud-Ade waar de melkrijder de lege melkbussen bij de boeren ging afleveren.

Overigens was dat meeliften op de melkwagen niet zonder gevaar. Sam Olijerhoek vertelt me dat er lang geleden een dodelijk ongeluk is gebeurd bij het viaduct op de Rip; een jongen zat achterstevoren op de bussen en zag het viaduct niet aankomen. Hij botste met zijn hoofd tegen het viaduct en stierf enkele uren later in het ziekenhuis in Leiden. Na het verschijnen van dit artikel over de melkrijder werd ik gebeld of aangesproken door zeven mensen die aanvullende informatie verschaften. Het ongeluk gebeurde op 27 augustus 1941, omstreeks 5 uur in de middag. De 'jongen' bleek 18 jaar te zijn geweest en kwam uit Hoogmade (Noordeinde 34). Hij heette Andries van der Ploeg (maar werd meestal Rinus genoemd). Maar wat me het meest verbaasde was dat hij helemaal niet op een melkwagen had gezeten maar op een vrachtwagen die zand of grint vervoerde. Toch heb ik dit voorval hier laten staan, want het toont weldegelijk de gevaren van meerijden op een melkwagen. De zoektocht naar de feiten van het ongeluk, die soms meer leek op een dwaaltocht heb ik elders beschreven (zie de 'bronnen').

Terug naar Piet Olijerhoek. Op zijn 18e ging hij eerst werken in de molenrestauratie bij Vrijburg en Verbij maar kort daarna ging zijn wens om melkrijder te worden in vervulling. Hij kreeg een baan bij Biemond en ging wonen in Buiten-Kaag. Zijn carrière in de melkrijderij heeft ongeveer 13 jaar geduurd, negen jaar met melkbussen en vier jaar op de tankwagen. Het was toch niet de

droom die hij zich had voorgesteld. Soms moest hij bijna honderd uur per week maken. “Om zo laat melk lossen ergens voorbij Maartensdijk, dan weer terug naar de fabriek en gelijk door naar Hillegom... Het was niet meer vol te houden.” Op zulke dagen nam hij niet één maar twee lunchpakketjes mee om het einde van de dag te halen. Toen hij kans had om een rustige baan als buschauffeur te krijgen met duidelijke werktijden en een vaste route nam hij ontslag bij Biemond. Met de bus – niet de melkbus dus – heeft hij 29 jaar gereden, tot zijn pensionering.

Sjaak van der Geest

Deze Sjaak is de derde Sjaak van der Geest die bij dit verhaal betrokken is, naast sleutelinformant (Sjaak van Siem) en auteur (Sjaak van Antoon). Hij is een zoon van Piet van Leenen van de Zijldijk. Na enige tijd gewerkt te hebben bij het foerageerbedrijf van de gebroeders Gerrit en Piet van der Geest, van de Zijlstream, wordt hij op zijn 23^e melkrijder bij Biemond. Zijn rayon is Kaag, Haarlemmermeer, Rijpwetering, Oud-Ade en Zijldijk (waar ook de boerderij van zijn ouders staat). Hij blijft dat ongeveer 2½ jaar van 1973 tot 1976. De tankwagens rijden al, maar hij heeft enkel met bussen gereden. Het was best zwaar werk, maar vergeleken met het sjouwwerk van zijn vorige beroep, valt het mee. De dag begon vroeg met het ophalen van de melk en daarna terugbrengen van de lege schoongemaakte bussen in omgekeerde richting. In de late middag herhaalde dat zich. Omdat de melkbussen een nummer hadden dat bij de boer paste, was dat een eenvoudige klus. In de winter, als de bussen alleen in de ochtend werden opgehaald, werd de avondmelk bewaard in de koelbak of buiten in de sloot of de ‘wijk’. In 1976 is Sjaak in de plantsoenendienst van de gemeente gaan werken, tot zijn pensioen. Foto’s van zijn werk zijn er niet. Zelfs een portretfoto is er niet, zegt hij. Hij heeft niet zoveel met foto’s. Veel familiefoto’s zijn bovendien verloren gegaan bij de brand die de boerderij van zijn ouders aan de Zijldijk in 1956 in de as legde.

De nevenfuncties van de melkbus

Alle dingen in ons leven hebben nevenfuncties. De krant die je gelezen hebt kun je gebruiken om het vuur mee aan te maken of onder je trui te stoppen als je gaat schaatsen. Met het broodmes kun je ook de tuin wieden of je klasgenoot bedreigen (of erger) en op een melkbus kun je ook lekker zitten en even uitrusten (zie foto van Jan Verhaar). Toen de melkbussen overbodig werden na de introductie van melktank en tankwagen werden ze gepromoveerd tot decoratieve plantenhouders met een melancholisch tintje en in het oosten van het land zijn ze rond oud en nieuw populair bij het carbid schieten. Maar ook vóór die tijd deden ze veel meer dan melk vervoeren. Rond 1955 toen er in het buurtje waar ik woon (eind van de Zwarteweg) nog geen waterleiding was, bracht de melkrijder 40 liter drinkwater mee in de schoongemaakte bussen die hij terugbracht. Ik nam aan dat hij die service verleende aan de boeren die melk leverden, maar Mien Opdam vertelt me dat zij en hun burens, Bram en Mien Vrijburg ook elk een melkbus hadden die de melkrijder leeg meenam naar de fabriek en gevuld met 40 liter drinkwater terugbezorgde. De melkrijder wilde er niets voor hebben, hoogstens af en toe een doos met sigaren. In 1959 werden de bewoners van de Zwarteweg op het waternet aangesloten.

Bronnen

Dank aan Henk Zandvliet, Dora Zandvliet - van Haastrecht, Piet (Theo) Olijerhoek, Sjaak van der Geest (van Piet van Leenen) en Jan van der Poel (Janz.).

De discussie over het viaduct ongeluk is te vinden in mijn artikel “Hoe het geheugen een onderzoeker kan misleiden”. *Alkmadders* 39, nr. 157 (2021), pp. 14-15.

In zijn blog schrijft Teunis Bunt (<http://teunisbunt.blogspot.com/2014/09/de-melkrijder-aan-de-deur-12.html>) over de melkrijder die vroeger bij de boerderij van zijn vader in Gelderland langskwam.

Op YouTube zijn diverse filmpjes te zien van het melkbussen transport. Deze, over de laatste melkbus in Heino, Overijssel (<https://www.youtube.com/watch?v=phCZwoo29-s>) laat duidelijk de 'slag' van de melkrijder zien.

Sjaak van der Geest

Reacties, aanvullingen, correcties: 06-26971256 of: S.vandergeest@uva.nl

Bijlage: Illustraties

Bij gebrek aan een foto uit Alkemade, deze met paarden bespannen melkwagen uit Hei- en Boeicop, in de provincie Utrecht, rond 1950 (bron: <https://vhlhb.nl/paneel-3/>).

Henk Zandvliet met zijn melkwagen in actie. Ca. 1970.

Henk Zandvliet als melkrijder in ruste, 2021.

Melkbussen op een 'bak' voor de hooiberg van Bert van der Meer, 1979 (foto: Jan van't Zelfde).

Cees Overes uit Koudekerk aan den Rijn, werkzaam bij firma Rademaker uit Koudekerk, brengt de lege melkbussen van de Blankenhoeve en het Klaverblad terug, mei 1980. Foto: Jan van't Zelfde.

Jaap Verhaar (1904-1998) uit De Zevenhuizen, knecht bij Jaap van der Poel in de Vrouw Vennepolder, rust even uit op een melkbus, ca. 1925 (fotoarchief Oud Alkemade).

Kees Zandvliet onderweg in zijn melktankwagen, een DAF 2300, type RMO (Rijdende Melk Ontvangst) ca. 1983.

Kees Zandvliet, kort voor zijn overlijden. Achter hem de Kleipoel en de boerderij van Goof (later Piet) van der Poel.

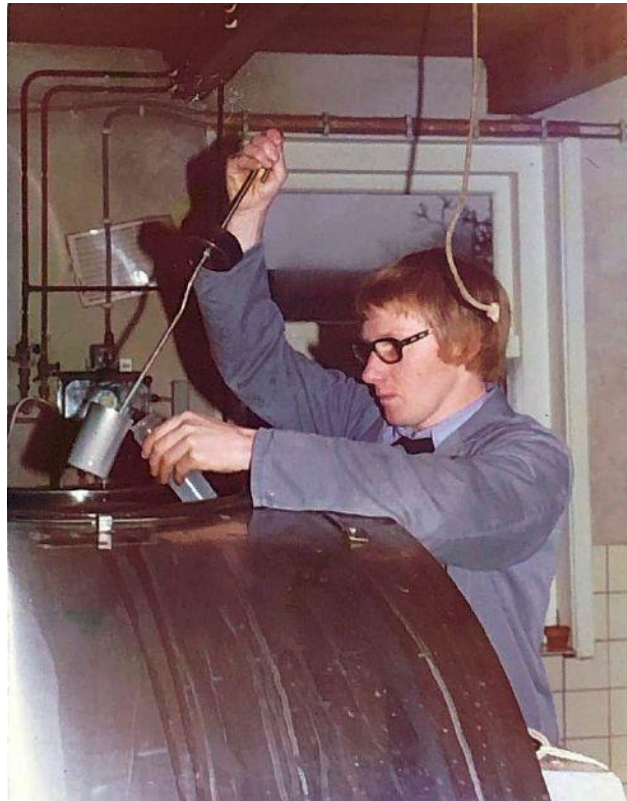

Piet Olijerhoek laadt melkbussen bij de 'bak' van Bert van der Meer, Oud-Ade. ca 1970.

Piet Olijerhoek onderweg, ca. 1970

Piet Olijerhoek neemt een monster vòòr de melk wordt overgepompt, ca. 1975.

Piet Olijerhoek bij Nic van der Salm in Zoeterwoude. De melk wordt overgepompt, ca. 1975.

Melkbus met viooltjes aan de Zwarteweg